

Orta Çağ Seyyahlarının Kayıtlarında Presbyter John ve Efsanenin Asya ve Afrika'daki Temelleri

*Presbyter John Myth in the Medieval Travellers' Accounts and Its Bases in Asia and
Africa*

Yrd. Doç. Dr. Abdullah Mesut AĞIR
(ORCID: 0000-0001-7724-7026)
Batman Üniversitesi - Batman

Volume 9
Issue 2
A Tribute to
Prof. Dr. Ali
BİRİNCİ
June
2017

Öz: Orta Çağ Avrupa'sında yaygın olan ve dilden dile dolaşan pek çok efsane vardı. Ancak söylenceler arasında en meşhur olanı Presbyter John'du. 12. yüzyılın ilk yarısında orta çıkan bu kral hakkındaki söylentiler, Papalıktan aldıkları özel görevlerle Dominiken ve Fransiskan tarikatına mensup misyoner seyyahları Asya steplerine kadar sürüklemişti. Varlığı yakıştırmalardan öteye gitmemesine rağmen, bu meşakkatli serüvene katılmış hemen her seyyahın Rahip Kral için söyleyecek sözleri vardı. Bu çalışmada, Orta Çağ'da Avrupalı seyyahların Presbyter John'a ilişkin kayıtları karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Presbyter John, Marco Polo, Gravela, Etiyopya, Ong Han

Abstract: Many legends that was widespread and rumored in Medieval Europe. However, Presbyter John was the most famous one among them. The hearsay emerged about the legendary king in the first half of the 12th century had dragged the missionary travelers belonged to the Dominican and the Franciscan sects to Asian steppes with the private missions given by the papacy. Even though his existence depends on ascriptions, almost all travelers who participated to the stringent voyage have words for the Priest King. In this paper, the records of European travelers in the medieval term on Presbyter John will be examined comparatively.

Keywords: Presbyter John, Marco Polo, Gravela, Ethiopia, Ong Han

Giriş

“Presbyter Johannes” ya da “Presbyter John”, 12. yüzyıl Avrupa'sında doğunun loş bir yerinde hüküm sürdüğüne ve güçlü bir krallığa sahip olduğuna inanılan Nasturi-Hristiyan kralın adı olup, “Rahip John” (*John the Priest*), “Yaşlı John” (John the Elder) ve “Tanrının Oğlu” (Son of God) şeklinde de adlandırılmıştır.¹ İngilizcede “Piskopostan sonra gelen Papaz”, “kilise yönetim kurulu üyesi” manasındaki *Presbyter*, kralın taşıdığı unvandır. Geneli batılılar tarafından yapılmış Rahip Krala ilişkin araştırmalarda ise *Prester John* kullanımı yaygın bir şekilde tercih edilmiştir.² Marco Polo, Tudelalı Benjamin, John de Plano Carpini (Giovanni da

¹ Alan Jacobs, *Eutopia The Gnostic Land of Prester John*, John Hunt Publishing, Winchester ve Washington 2009, s. 16.

² Prester John ile ilgili yapılmış olan çalışmalardan bazıları şunlardır: Ogden Harrison, *Princess Sayrane A romance of the Days of Prester John*, A.C. Macclurg Yayınları, Chicago 1910; Castanhoso, *The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543*, ed. R. S. Whiteway, Hakluyt Society, London 1902; John Buchan, *Prester John*, Houghton Mifflin Company, Boston 1899, Gustav Oppert, *Der Presbyter Johannes in Sage and Geschichte*, Berlin 1864; Vsevolod Slessarev, *Prester John: The Letter and The Legend*, Minneapolis 1959; Zvi Ben-Dor Benite, *The Ten Lost Tribes*, Oxford Üniversitesi Yayınları, Oxford 2009; Alan Jacobs, *Eutopia The Gnostic Land of Prester*

Pian del Carpine), Sir John Mandeville, William of Rubruck, Friar Jordanus, Jacques de Vitry ve Jean de Joinville gibi Orta Çağ'ın önemli gezginleri seyahatnamelerinde krala ilişkin çarpıcı detaylara yer vermelerine rağmen, böylesine bir kralın varlığı ve hüküm sürdüğü coğrafya hep muğlâk kalmış, onun mevcudiyeti ise yakıştırmalardan öteye gidememiştir. Bu yönüyle seyyahların nakillerinde verdikleri ve Presbyter John'a attikleri siyasi olaylar ile aynı dönemde gelişen fakat aktörleri farklı olayların benzerleri arasında bazı modern araştırmacılar tarafından organik bağlar kurulmuştur. Bu efsanevi kral, Orta Çağ Avrupa'sında bir hayli namlıydı. Konuyla ilgili olarak Blake Denton Kuzey Afrika ve Arap baharat ticareti tekelliğinin Akdeniz dünyası civarındaki tüm bölge ve kervan yollarına hâkim olduğu devrede Avrupalıların hayal dünyasında Amazonlar, Cynocephali³, Gençlik Pınarı (Abı Hayat), içi değerli taşlarla dolu bir nehrin bulunduğu Terrestrial Paradise, Atlantik'teki Büyülü Ada, Antillia gibi pek çok efsanenin yer aldığı ama tüm bu kurguların içinde en kuvvetli olanının Presbyter John olduğunu nakletmektedir.⁴ Avrupalıların mitsel figürü şeklinde değerlendirebileceğimiz Presbyter John'a ilişkin Batıda birçok müstakil araştırma mevcut olmasına rağmen ülkemizde bu konuyla ilgili yeterli araştırma yapılmamıştır. Rahip Kral mitinin ikinci Haçlı seferinin hemen öncesinde ortaya çıkması ve çoğu araştırmacı tarafından bu seferlerle ilgili bağlarının sorgulanması, krala ilişkin rivayetlerin gerçek olaylar ile olan münasebetlerine yönelik çıkarımlar ve söylencenin Moğollar ile ilişkilendirilmesi kanaatimizce konuyu önemli kılmaktadır. Bu çalışmada Orta Çağ'ın önde gelen seyyahlarının bu mite ilişkin kroniklerinde naklettikleri bilgiler ve rivayetler, karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Efsanenin Ortaya Çıkışı

Presbyter John hakkında ilk yazılı belgeye Freising Piskopos'u Otto'nun kroniği olan *Historia de duabus civitatibus*'ta tesadüf edilmektedir. Otto kroniğinde Presbyter John'dan *Presbyter Johannes* olarak bahseder ve müellife göre Presbyter John Kudüs'e olan başarısız seferinden önce Med ve İran İmparatorluğunun ordularını yenilgiye uğratmıştır. Otto bu rivayeti ise Gabala Piskoposu ve aynı zamanda Ermenistan Kilisesinin elçilerinden olan Hugh'tan duymuştur. Bu hikâyeyi Hugh tamamen uydurmuş da olabilir ancak Otto'nun bunu 1145'te Hugh'tan duymasından önce bile hikâyenin yıllarca ağızdan ağza dolaştığı rivayet edilmektedir.⁵ Otto kroniğini, Hugh'tan duyduklarından 11 sene sonra, 1156 yılında kaleme almıştır. Müellife göre Gabala Piskoposu Papa Eugenius III'e (1145-1153) haber yollayarak⁶ İran ve Ermenistan'ın doğusunda, kendisi ve halkı Nasturi kilisesine bağlı olup, adı *John* olan

John: A Novella, John Hunt Publishing Yayınları, Winchester ve Washington 2009; John Camden Hotten, *Abyssinia and its People or Life in the Land of Prester John*, ed. MM. Vignaud-Barrat, Londra 1868; Charles Fraser Beekingham- Bernard Hamilton, *Prester John, The Mongols and The Ten Lost Tribes*, Variorum, Londra 1996; Elaine Sanceau, *The Land of Prester John: A Chronicle of Portuguese Exploration*, Knopf, New York 1944; Cates Baldrige, *Prisoners of Prester John: The Portuguese Mission to Ethiopia in Search of the Mythical King, 1520-1526*, Mc Firland Yayınları, North Carolina 2012; S. Baring-Gould, *Curious Myths of Middle Ages*, Boston 1880; Matteo Salvatore, *The African Prester John and the Birth of Ethiopian-European Relations, 1402-1555*, Routledge, Londra 2015; Robert Siverberg, *The Realm of Prester John*, Ohio Üniversitesi Yayınları, Ohio 1996; M. E. Brooks, *Prester John: A Reexamination and Compendium of the Mythical Figure who Helped Spark European Expansion*, Toledo Üniversitesi Yayınları, Toledo 2009; Lev Nikolaevich Gumilev, *Searches for an Imaginary Kingdom: The Legend of the Kingdom of Prester John*, Cambridge Üniversitesi Yayınları, New York 1987; Bernard Hamilton, *Christian World of the Middle Ages*, The History Yayınları, Gloucestershire 2003.

³ Hint ve Afrika kökenli kabilelere mensup köpek başlı insanlar.

⁴ Blake Denton, "The Quest for Prester John", *Vexillum: The Undergraduate Journal of Classical and Medieval Studies*, II, 2012, s. 203.

⁵ Denton, *a.g.m.*, s. 204.

⁶ S. Barin-Gould eserinde Piskoposun Avrupa'ya giderek Papa'nın huzuruna çıktığı ve II. Haçlı Seferinin sebebi olacak olan Urfa'nın kaybı ile ilgili Papa Eugenius III'e bilgi verdiğini zikretmektedir; bkz. Gould, *a.g.e.*, s. 33.

Rahip Kralın giriştiği başarılı seferlerden sonra acil olarak Kudüs'ün yardımına gereksinim duyduğunu, ordusuyla Dicle kenarına ulaştığında gemileri olmadığından dolayı nehri geçemediğini ve yönünü kuzeye doğru çevirerek ilerlediğini, vardığı yerde dondurucu soğuktan ve nehri aşacak filosu olmadığından uzunca bir süre beklediğini, bu esnada pek çok askerini yitirdiğini ve bu yüzden ülkesine geri çekildiğini, bu kralın İncil'de geçen *Magi* ailesinden⁷ geldiğini, kendisinin de daha evvel *Magi* ailesi tarafından idare edilen halk üzerinde egemen olduğunu, ününün ve zenginliğinin ise çok büyük olduğunu ve bu kralın sadece zümrüt asa kullandığını nakletmiştir.⁸ Gustav Oppert, Piskopos Hugh'un naklettiği Presbyter John'un İranlılara karşı elde ettiği zafer ile gerçek bir tarihi olay olan Karahitaylıların İran Selçuklularına karşı kazanmış oldukları 1141 yılındaki başarı arasında bağlantı kurmaya çalışmıştır.⁹ Karahitaylıların elde ettikleri bu başarı Avrupa'da ayrı bir heyecan uyandırmış, Orta Asya'dan gelip Batı Asya'yı istila eden hükümdarın adı batıya Presbyter John olarak ulaşmıştı. Gerek Müslümanlara karşı ittifak ümidi gerekse de Hristiyanların Orta Asya'daki egemenliğinin temini maksadıyla dönemin Papası Alexander III, hekimlerinden Philip'i bu gizemli kralla görüşmek amacıyla gönderdi.¹⁰ Papa kaleme aldığı ve *illustri et magnifico indorum regi, sacerdotum sanctissimo* (Hindistanlıların Ünlü ve Büyük Kralına) şeklinde başladığı bu mektubun içeriği ile ilgili bir açıklamaya yer vermezken, Philip'in bahsi geçen kıtaya gidiş amacı da sadece söylentilere dayandırılmıştır. Buna göre Presbyter John Papa'ya haber göndererek Roma Kilisesinin doktrini ve Katolik Hristiyanlığı hakkında bilgi edinmek istemiştir.¹¹ Bir başka söylentiye göre ise Alexander III (1159-1181), "Çok sevgili John, Hindistan'ın Görkemli ve Büyük Kralına" diye başladığı, aynı zamanda zenginliği ve gücü ile gurur içinde olan namılı kralı nazikçe azarladığı mektubunu, elçisi ve hekimi Philip ile beraber gönderirken, o zamana değin Avrupa'da kralın varlığına ilişkin dolaşmakta olan böylesi dedikoduların gerçek olup olmadığına da peşinde idi.¹² Ancak elçilik heyeti bir daha geri dönmedi.¹³ Aynı şekilde Presbyter John'un, Hindistan'daki Nasturi Hristiyan toplumu arasında oldukça namılı olan St. Thomas efsanesi ile de birebir ilişkili olduğu düşünülmüştür. Buna göre o, Hindistan'da yaşar ve Vatikan'ın düşünce sistemine ters düşen Nasturi Hristiyanlığına sıkı sıkıya bağlıdır. Hindistan Orta Çağ'da Hristiyanlar açısından büyük ehemmiyet taşımaktaydı. Çünkü Hristiyanların Hamsin Yortusu'ndan önce Havari Thomas buraya gönderilmiş, kendisi Hindistan'daki insanlara İncil'den vaaz etmiş, onları Vaftiz ederek Hristiyanlaştırmıştı. Thomas burada ölmüş ve takipçileri tarafından kendisinin vaaz ettiği bir yere gömülmüştür.¹⁴ Bunun yanı sıra 1216-1228 yılları arasında Akka'da Piskoposluk yapan Beşinci Haçlı Seferinin tanığı Jacques de Vitry de 1217 yılına tarihlenen mektubunda İslâm ülkelerinde Müslümanlardan çok Hristiyanların bulunduğu inandığını, Presbyter John gibi doğuda pek çok Hristiyan kralın hüküm sürdüğünü, Haçlıların gelişini duymasının ardından Presbyter John'un bunları desteklemek amacıyla yardıma geleceğini nakletmiştir.¹⁵ Efsanenin menşeinin Haçlı seferleriyle ilgili olduğunu düşünen E.

⁷ Hz. İsa'yı doğumundan hemen sonra ziyaret ettiği rivayet edilen kraliyet ailesidir, bkz. Jacobs, *a.g.e.*, s. 16.

⁸ Evariste Régis Huc, *Christianity in China, Tartary and Thibet: From the apostleship of St. Thomas to the discovery of the Cape of Good Hope*, Longman, Brown, Green, Longmans, & Roberts, v.1, London 1857, s. 108-9; Gould, *a.g.e.*, s. 33-34.

⁹ Keagan Brewer, *Prester John: The Legend and its Sources*, Crusade Texts in Translation, Asgate Yayınları, Burlington 2015, s. 7; bu durum için ayrıca bkz. Gustav Oppert, *Der Presbyter Johannes in Sage and Geschichte*, J. Springer, Berlin 1864.

¹⁰ Tudelalı Benjamin, *The Itinerary of Benjamin of Tudela*, tr. M. N. Adler, Yay.H. Frowde, Londra 1907, s. 10.

¹¹ C. Raymond Beazley, *The Texts and Versions of Jean de Plano Carpini and William de Rubruquis*, Londra (b.y.y.), s. 278.

¹² Igor de Ratchewiltz, *Papal Envoys to the Great Khans*, Stanford Üniversitesi Yayınları, Kaliforniya 1971, s. 19.

¹³ Tudelalı Benjamin, *a.g.e.*, s. 10.

¹⁴ Denton, *a.g.m.*, s. 204.

¹⁵ Jacques de Vitry, *Lettres de Jacques de Vitry*, ed. R. Huygens, Leiden 1960, s. 97.

Sanceau, Haçlıların bilinmeyeninin üzerindeki peçeyi kaldırdıkları seferleri esnasında çok şey şahit olduklarını vurgularken bu vasıta ile Avrupalıların Kıtaylar, Cengiz ve Hasan Sabbah hakkında bilgi sahibi olduklarını, Presbyter John efsanesinin de bu devrede doğup geliştiğini, kralın taşıdığı üstün niteliklerin abartılı bir şekilde ağızdan ağza dolaştığını iddia etmektedir.¹⁶ Nerede bulunduğu dair bir fikirleri olmayan ancak onun varlığına kesin bir şekilde inanılanlar arasında dolaşan rivayetlerden bazıları şu şekildeydi: Dünya üzerinde ona emsal gösterilebilecek bir başka kralın olmadığı Presbyter John'un kaftanları ateşte yıkanmış ve semender tarafından dokunmuştur. Huzurunda hiç durmadan bekleyen yedi kral, altmış düğ ve sayıları üç yüz altmışı bulan kontlardan, şövalyelerden ve asilzadelerden oluşan aristokratlar bulunurdu. Otuz başpiskopos onun sağında, yirmi piskopos da solunda otururdu. Onun krallığı düşlerin gerçek olduğu bir yerdi. Gençlik pınarı onun ülkesinde kaynardı ve yerin altı kıymetli mücevheratlarla doluydu. Krallıkta fakir, mutsuz, hırsız, katil ve dalkavuk bulunmazdı. Herkes doğru sözlü olup kötülük burada barınmazdı. Presbyter John'un ülkesi daha önce hiçbir kimse tarafından keşfedilmemiş dünyanın cennetiydi.¹⁷ Sanceau tarafından verilen bu detaylar, Presbyter John tarafından kaleme alındığına inanılan ve başta Bizans İmparatoru Manuel Komnenos (1143-1180) olmak üzere Roma İmparatoru Frederic ve Fransa Kralı VII. St. Louis gibi¹⁸ Avrupa'nın çeşitli krallarına gönderilen mektup metninin bazı ifadeleridir.¹⁹

12. yüzyıl düşünürlerinden Musa b. Meymun (1125-1204) ve seyyah Tudelalı Benjamin (1130-1173) rahip kral hakkında malumat veren Orta Çağ'ın diğer önemli tanıkları olup bunların ortak noktalarıysa Yahudi olmalarıydı. Bunlardan Maimonides olarak da bilinen Musa, Presbyter John'u "Preste-Cuan" olarak adlandırmış²⁰, 1159-1173 yılları arasında doğuya seyahat eden Tudela ise seyahatnamesinde üzerinde yalnızca Yahudilerin yaşadığı geniş bir çölün ortasında muhteşem bir krallığa sahip Yahudi bir kralın varlığından bahsetmiştir.²¹ Seyahatnamesinin Gazne, Semerkant ve Nişabur'u tanıttığı bölümünde Tudela, Gozan Nehrinin sınır teşkil ettiği ve yirmi günlük seyahat genişliğinde olan İran'da, içinde Yahudilerin yaşadığı büyük şehirlerin ve köylerin Yahudi asıllı R. Joseph Amarkala the Levite adında bir Prensin tarafından yönetildiğini nakletmektedir. Seyyaha göre bunlar *Guz* (Ghuz) ve *Kofar et-Turak* neslinden gösterilen Moğollar ile ittifak halinde olup seyyah bu bozkır kavmini Orta Asya steplerinden gelen, rüzgâra tapan, vahşi doğa şartlarında yaşayan, ekmeğe yemeyip şarap içmeyen, çiğ et ile beslenen, burunları olmayan, burun yerine solumak için iki küçük deliğe sahip olan kavim şeklinde nitelendirmiş, onların İsraililere karşı dost olan millet olduklarını da eklemiştir.²²

Presbyter John ve Asya

Efsanenin Moğollarla ilişkilendirilmesi hususu onların hızlı bir istila girişimi ve yükselişleriyle ilgiliydi. Bu dönemde Cengiz Han liderliğindeki Moğolların ilerleyişi ve fetihleri Avrupa'nın dikkatini bu istilacı kavmin üzerine çekti. Batıya doğru hareket eden

¹⁶ Moğol fetihleri Avrupalı seyyahlara 13. yüzyılda Asya'nın kapılarını açtığına, bunların zihinleri Prester John miti ile dopdoluydu. Bu krala ilişkin somut bazı verilere ulaşamadılarsa da ona namzet birkaç hükümdar belirlendiler, Marco Polo, *The Book of Ser Marco Polo, the Venetian: Concerning the Kingdoms and Marvels of the East*, ed. Henry Yule-Henry Cordier, Dover Publications, I, Londra 1874, s. 231.

¹⁷ Sanceau, *a.g.e.*, s.4.

¹⁸ H. W. Mabie, *Legends That Every Child Should Know: A Selection of the Great Legends of All Times*, The Floating Yayınları, New Zealand 2014, s. 143.

¹⁹ Bu mektup metni *Chronica Albrici Monachi Trium Fontium*'da 1165 yılına tarihlenmektedir, bkz. Emmanuel Fremiet, "John of Arc", *Character Sketches of Romance, Fiction and the Drama*, ed. Marion Harland, v.2, Hawaii 2004, s. 246.

²⁰ *A.g.m.*, s. 246.

²¹ Gould, *a.g.e.*, s. 35.

²² Tudelalı Benjamin, *a.g.e.*, s. 10.

Moğolların önlerindeki her şeyi ezip amansızca ilerleyişlerinden ötürü Rusya, Polonya, Macaristan ve Almanya'nın doğu bölgeleri çok sıkıntı çektiler. Çünkü Moğollar süratli ilerliyorlardı ve İslâm dünyasının uğradığı bu akıbete kendilerinin de uğrayacağı endişeleri tüyleri ürpertiyordu. Avrupalıların nazarında bu geliş, Yecüc ve Mecüc kavminin, yüzyıllar boyunca saklanmış oldukları seti yıkarak, ilerlemeleri şeklinde düşünülmüştür. Fakat 1241 yılında Moğollar ile Birleşik Avrupa milletleri arasında meydana gelen Liegnitz Savaşı neticesinde Avrupa bu istiladan kendisini koruyabildi. Papa Innocentius IV (1243-1254) ise bu barbar kavmin sebebiyet vereceği hasardan emin olmak amacıyla onları Hıristiyanlığa döndürmeyi hedefleyerek başlarında John de Plano Carpini'nin olduğu Dominiken ve Fransisken tarikatına mensup misyonerleri Moğol Hanı Güyük'e gönderdi. Moğollarla kurulan bu ilişkinin temelinde onların Avrupa üzerindeki baskılarını kırmak kadar Han'ın Hristiyan dinine davet edilmesi de yatmaktaydı.²³ Başka bir ifadeyle Müslümanların Moğollar tarafından ezilmesi, medeniyete verdikleri tahribat ve müttefik Haçlı kuvvetlerinin Yakınoğu'daki faaliyetleri bilinmeyen iki dünyayı ortak paydada buluşturmaktaydı. Moğol hükümdarının Hristiyanlığa intisabı ise hayallerinde yaşattıkları Rahip Kral efsanesinin gerçekleşmesi anlamına da geliyordu ki Geof Watson bunu kesin bir şekilde ifade etmektedir.²⁴ Taraflar arasında gelişen diplomatik ilişkiler Avrupalıların, bu muhteşem kralı Orta Asya'da aramalarının ne kadar yanlış olduğunu ortaya koydu. Çünkü Güyük, şayet kendileriyle uzlaşmak istiyorlarsa Papa başta olmak üzere Avrupa'daki diğer kralların, valilerin ve ulusların temsilcilerinin huzuruna gelip söz konusu uzlaşmanın şartlarının bu şekilde görülmesini istemiş, yani onların Moğollara itaat etmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Papanın, Güyük'ün Vaftiz edilerek Hristiyan olması yönündeki çağrısına da Moğol Hanı bir anlam veremeyerek bunu anlamadığını ifade etmiştir.²⁵ John de Plano Carpini Presbyter John'u Hindistan'da göstermiş ve Kralla Moğollar arasında meydana gelen bir savaşa dair eserinde malumat vermiştir. Şunu da belirtelim ki Presbyter John'a ait olduğu iddia edilen mektup metninde de Kral kendi ülkesini "Üç Hindistan"²⁶ olarak zikretmiştir. Seyyah Moğol istilasından yola çıkarak Cengiz'in oğullarından birisini Hindistan'a gönderdiğini, Moğolların Küçük Hindistan'da *Athiophier* denilen siyah Müslümanlara karşı zafer kazanmalarının ardından Büyük Hindistan'a ilerleyerek buradaki Müslümanlara karşı da savaşmak niyetinde olduğunu, bunun üzerine ülkenin Kralı Papaz Johannes'in tüm kuvvetleriyle Moğollara karşı ilerlediğini, insan büyüklüğünde ve bakır görünümünde yaptırdığı maketleri atlara yerleştirip bunların arkalarına da körüklü birer savaşçı koyduğunu, arkada oturan bu adamların, seyyahın tanımadığını söylediği, bir maddeyi maketlerin içinde yanan ateşe attıkları ve bu ateşi körükleyerek güçlendirdiklerini nakletmektedir. Carpini'nin "Grek Ateşi" şeklinde zikrettiği bu alev sonucunda düşman askerleri yanmaya başlamış ve yukarı yükselen dumandan dolayı hava kararmıştı.²⁷ Oppert, Carpini'nin nakline göre Hindistan hâkimi Presbyter John'un bu başarısıyla Celaleddin Harezşah'ın Moğollara karşı Afganistan'daki kısmi başarıları arasında bir bağlantı olabileceğini iddia etmiştir.²⁸

²³ Gould, *a.g.e.*, s. 31.

²⁴ Geoff Watson, "1200-1800 yılları arasında Batı'daki Orta Asya İmajı", *Türkler Ansiklopedisi*, 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 570.

²⁵ Johann de Plano Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, çev. Engin Ayan, Derya Kitapevi, Trabzon bty., s. 21.

²⁶ Dönem Avrupa'sında Küçük, Büyük ve Orta Hindistan şeklinde tanımlanmış kavramdır. Buna göre Küçük Hindistan Hindistan'ın Kuzey kısmına karşılık gelmekte olup sınırlar Orta Asya'ya kadar uzamaktaydı. Büyük Hindistan ise Hindistan'ın güney kısmını ifade ediyordu. Orta Hindistan ise Doğu Afrika olarak tanımlanmış olup, Kızıldeniz'den ziyade Nil'in Asya ve Afrika'yı ayırdığı düşünülüyordu, Salvadore, *a.g.e.*, s. 5.

²⁷ Johann de Plano Carpini, *a.g.e.*, s. 58-60.

²⁸ Marco Polo, *a.g.e.*, s. 231.

VII. Haçlı Seferini gerçekleştiren Fransız Kralı IX. St Louis'in seferi esnasında danışmanlarından bazılarını Asya'ya göndermek suretiyle Moğollar ile irtibat kurduğu bilinmektedir ki bunlardan en meşhuru aşağıda detaylarını vereceğimiz William Rubruck'tur. Ancak Rubruck'tan önce André de Longjumeau Fransız Kralından ve Papalıktan aldığı vazifeyle kardeşi Guy ya da Guillaume ve Jean de Carcassone ile birlikte Karakurum'a geçti.²⁹ Tam bu süreçte Moğollar da Fransızlara iki elçi gönderdiler. Haçlıların kendilerine Marc ve David adını verdikleri bu iki elçi 1248 yılında Kıbrıs'ta kralla görüşmelerinden önce, André de Longjumeau ve beraberindekilerle Tebriz'de karşılaşmışlardı.³⁰ André de Longjumeau Moğol ülkesine ulaştığında Güyük Han ölmüş olduğundan (1248) dul hatunu tarafından ağırlandılar.³¹ Hatun Frankların getirmiş oldukları hediyeleri kabul ettikten sonra Fransızların kendilerine itaat etmesine ilişkin hazırlattığı mektubunu krala iletmek üzere bunlara teslim etti. Heyet 1251'de Moğolistan'dan Kayseriya'ya döndüğünde St. Louis'in ordusuyla birleşemedi.³² André de Longjumeau ve beraberindekilerin getirdiği bu haberler St. Louis'e ulaştığında, Kral bu duruma şaşırılmış ve onlarla irtibata geçtiğinden dolayı pişmanlık duymuştu.³³ Watson, Moğolların Rahip Kral efsanesinden haberdar olduklarını ve yukarıda bahsi geçen iki Moğol elçisinin kralı ziyaretlerinde Louis'e Güyük'ün annesini Presbyter John'un kızı şeklinde tanıttıklarını, bunu da müşterek bir Haçlı seferinde pazarlık güçlerini artırabilmek için bu türden mitleri desteklediklerini iddia etmektedir.³⁴ Özellikle bu seyyahın Moğollar hakkında naklettiklerinden etkilenen William Rubruck, Haçlılara Moğol desteğini sağlamak gayesiyle, başka bir ifadeyle aynı vazifeyle, Karakurum'a gidecekti.³⁵

Presbyter John efsanesinden bahseden ve Papalık tarafından John de Plani Carpini ve André de Longjumeau gibi bu defa 1253 yılında Moğollara gönderilen diğer bir seyyah Flaman asıllı Fransiskan Misyoneri William Rubruck'tur.³⁶ IX. St. Louis'in Mısır'a tertiplelediği Haçlı seferinde onun maiyeti arasında gösterilmesine ve kralın kâtiplerinden Cremonalı Bartholomew ile birlikte İstanbul'dan Sudak'a, oradan da Kırım ve Asya steplerine geçti şeklinde ifade edilmesine rağmen³⁷, Peter Jackson seyyahın yolculuğuna Filistin'den hareketle Moğolistan'a 1253 yılından daha erken bir tarihte başladığını savunmaktadır. Moğol Prensi ve Batu'nun oğlu Sartag'ın Hristiyan olduğu haberi Louis'in ordugâhına ulaşınca, William'ın ilk amaçlarından birisi onunla irtibata geçmek oldu. Sartag, William ve arkadaşını babası Altın-Orda Han'ı Batu'ya gönderdi. Batu'da onları kuzeni Mengü Han'a yönlendirdi. Burada 6 ay kadar kalmalarından sonra seyyah ve arkadaşı, Mengü'nün Fransız Kralına iletmek üzere hazırlattığı ve kralın kendisine boyun eğmesini içeren mektup metniyle beraber Moğol

²⁹ René Grousset, *The Empire of the Steps: A History of Central Asia*, Rutgers Üniversitesi Yayınları, New Brunswick-New Jersey-Londra 2002, s. 273.

³⁰ Avner Falk, *Franks and Saracens: Reality and Fantasy in the Crusades*, Karnac Books Yayınları, Londra 2010, s. 186.

³¹ Peter Jackson, "Fransiskans as Papal and Royal Envoys to the Tatars 1245-1255", *The Cambridge Companion to Francis of Assisi*, Cambridge Üniversitesi Yayınları, Cambridge 2011, s. 228.

³² Grousset, *a.g.e.*, s. 273.

³³ Gregory G. Guzman, "Andrew of Longjumeau", *Trade, Travel, and Exploration in the Middle Ages: An Encyclopedia*, ed. J. B. Friedman-K. M. Figg, Routledge 2013, s. 21.

³⁴ Watson, *a.g.m.*, s. 570.

³⁵ Jackson, *a.g.m.*, s. 228.

³⁶ Stephen Andrew Missick, "The Assyrian in the Mongolian Empire as Observed by World Travelers in the Late 13th and Early 14th Centuries", *Journal of Assyrian Academic Studies*, 13/2, 1999, s. 92.

³⁷ <http://www.iranicaonline.org/articles/william-of-rubruck, e.t. 12.12.2016>.

ülkesinden ayrıldılar. 1255 yılında Suriye'ye vardıkları zaman William, Louis'in bir yılı aşkın bir süre önce ülkeyi terk ettiğini öğrendi.³⁸

Missick, Presbyter John söylencesini Marco Polo ve Bar Hebraeus gibi Kerayit Reis'i Ong³⁹ Han ile ilişkilendirmeye çalışan seyyahlardan birisinin de William Rubruck olduğunu zikretmesine rağmen⁴⁰, seyyah Ong Han'dan Kral John'un kardeşi şeklinde bahsetmekte ve onu kudretli, muazzam şekilde nitelemektedir. William'a göre Karahitaylardan *Con Cham* (Kam, Kahin) adındaki hükümdarın ölümünden sonra, Nasturi bir kral onun yerine geçti. Dindaşları tarafından *Kral John* olarak adlandırılan bu hükümdarın Ong Han adındaki erkek kardeşi *Kerait ve Merkitlerin* yoğunlukta olduğu Karakurum'da hüküm sürüyordu. Abisinin varis bırakmadan ölümünün ardından Ong Han krallığını ilan ederek onun yerini aldı. Bir süre sonra Ong Han'ın ülkesindeki çobanların sığırları Moğol ülkesine yayılmaya başlamış, bazı hayvanlara o esnada demirci olan Cengiz tarafından el konulunca da çobanlar bu durumu Ong Han'a bildirmişlerdi. Şikâyet üzerine ordularını toplayan hükümdar, Cengiz'i aramak amacıyla Moğol topraklarına saldırdı. Cengiz ise Moğolların arasına kaçarak burada saklandı. Bu seferden Ong Han büyük bir ganimetle dönerken, Cengiz ise Moğollar ile görüştü. Moğollar Cengiz'e başsız oldukları için bu hezimete maruz kaldıklarını söyleyerek onu başlarına Han yaptılar. Moğolların başına geçmesinin hemen ardından Cengiz, gizlice ordu topladı ve Ong Han'ı mağlup etti. Yenilen Han Kıtay ülkesine kaçtı. Esir edilen kızı Cengiz'in oğullarından birisi ile evlendirildi ve bu evlilikten de Mengü Han dünyaya geldi.⁴¹ William'ın vermiş olduğu bu mücadeleye ilişkin detay, tarihçilerin dikkatini Cengiz'in Nayman Han'ı ve Küçlük'ün babası Taiyang'ı yenilgiye uğrattığı savaşa odaklamalarına neden olmuştur.⁴² Buna göre savaştan sonra Küçlük hem Gürhan'a sığındı hem de onun kızıyla evlendi.⁴³ Karahitâylıların Harzemşahlılar ile olan mücadelesinde Küçlük'ün kayınpederi Gürhan'a ihanet etmesi ve ikincisi ile birlik olması neticesinde Karahitaylılar yenilgiye uğradı. Askeri seferler neticesinde devletin imkânlarını tüketen Gürhan, bir süre sonra adamları tarafından da yalnızlığa itilince, Küçlük bunu fırsat bilerek kayınpederini tutuklattı ve iktidarı devraldı.⁴⁴

1270-1295 yılları arasında Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan Venedikli Marco Polo, Papalık tarafından görevlendirilmemiş olmasına rağmen, seyahati boyunca öyleymiş gibi

³⁸ Peter Jackson, "William of Rubruck in the Mongol Empire: Perception and Prejudices", *Travel Fact and Travel Fiction: Studies on Fiction, Literary Tradition, Scholarly Discovery, and Observation in Travel Writing*, Leiden 1994, s. 54.

³⁹ Moğolların Gizli Tarihi'nde de geçen bu Ongifadesi Moğollarda Prens anlamına gelen bir unvan olup kelimenin aslı Çince'dir ve Çince'deki *Wong* kelimesi ile aynıdır, bkz. Raven Alb J., *Why and How the Ice Age Ended & The True History of the Pontic (White) Race*, 2012, s. 402; Marco Polo'nun Prester John olarak tanıttığı Ong Han'ın Çin kaynaklarındaki adı *Tuli*, Fars kaynaklarında Tuğrul şeklinde geçmekte olup Çin'in kuzeyinde hüküm süren ve akrabası olan hükümdar ona *Wang* unvanını tevdi etmiştir. Bu unvan bazı araştırmacılar tarafından *Awang* ya da *Aweng* şeklinde telaffuz edilmiştir. Çinlilere bağlı olarak yaşayan Kerayitler 11. yüzyılda Hristiyanlığı kabul etmişlerdi; bkz. William Desporough Cooley, *The History of Maritime and Inland Discovery*, v.1, Londra 1830, s. 371; Marco Polo, *a.g.e.*, I, s. 232; yine unvanın tevdi edilmesiyle ilgili detay Moğolların Gizli Tarihinde şu şekilde geçiyor: "Cengiz Han ve Tuğrul, Megucin Seultu ile yaptıkları savaşta onları öldürünce ve bunu Ongging çingsiyang duyunca çok sevindi. Cengiz Han'a *Cauthuri*, Kerayitli Tuğrul'a da *Ong* unvanını verdi. Ongging çingsiyang tarafından verilmiş olan *OngHan* tabiri işte o zamandan kalmaz", bkz. Manggol-un Niuça Tobça'an, *Moğolların Gizli Tarihi -I-*, çev. Ahmet Temir, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986, s. 64.

⁴⁰ Missick, *a.g.m.*, s. 92.

⁴¹ <https://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2011/01/William-of-Rubruck.pdf>, e.t. 30.11.2016.

⁴² İlgili mücadele için bkz. Manggol-un Niuça Tobça'an, *a.g.e.*, s. 77.

⁴³ Marco Polo, *a.g.e.*, s. 231.

⁴⁴ V.V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, haz. Hakkı Dursun Yıldız, T.T.K. Yayınları, Ankara 1990, s. 382.

davrandı.⁴⁵ William Rubruck'un aksine Presbyter John'u *Ong Han* olarak zikreden seyyah, seyahatnamesinin Karakurum'u tanıttığı ve Moğollar'dan bahsettiği bölümünde John hakkında şu bilgiyi nakletmektedir:

“Ciorcia'nın (Mançurya) kuzey sınırlarında yaşayan Tatarların ülkesi geniş düzlüklerden oluşur. Şehirleri ve köyleri yoktur ama çok geniş otlaklara sahiptirler. Başlarında da bir hükümdar bulunmaz. Onlar kendi dillerinde Ong Han olarak adlandırdıkları, bizim Presbyter John olarak bildiğimiz ve büyük krallığını tüm dünyanın konuştuğu krala tabi olarak vergi ve haraç vermektedirler”. Marco Polo Ong Han'ın Hristiyan olup olmadığı hususunda herhangi bir bilgi nakletmemiştir, ancak onu Presbyter John olarak nitelemesi Avrupa'nın tatmin olmasına yetmiştir.⁴⁶

Marco Polo, zamanla Moğolların aşırı bir şekilde artan nüfusundan Ong Han'ın tedirgin olmaya başladığını, bunun üzerine onları farklı bölgelere nakletmek suretiyle kısımlara ayırdığını, bu görevi gerçekleştirmek amacıyla da baronlarını görevlendirdiğini, kralın bu baskısından çok sıkıntı çeken Moğolların bir kurultay toplayarak onun kendilerini yakalayamayacaklarını düşündükleri kuzey bozkırlarına kaçma kararı aldıklarını zikretmektedir. Bu andan itibaren de Moğollar evveliyatında Ong Han'a verdikleri haraç ve vergileri vermeyi kestiler.⁴⁷ Cengiz'in dağınık halde bulunan Moğol kabilelerini birleştirip bunların başına geçmesinden sonra, Ong Han ve Cengiz arasında süre gelen bir savaşa ilişkin detaylar seyyah tarafından nakledilmektedir. Buna göre Moğolların kendisine katılımıyla çok güçlü bir orduya sahip olan Cengiz, ülkelerin fethine çıkmış ve ele geçirdiği sekiz bölgenin daha efendisi olarak dünyanın büyük bir kısmını boyunduruk altına almıştır. 1200 yılında ise Presbyter John'a bir elçi göndererek kendisinden kızını istemiştir. Bu durumdan hiddetlenen kral ise kendisine tabi olduğunu bildiği halde, Cengiz'in hangi cüretle çocuğunu ondan istediğini, kızını ona vermektense kendi eliyle ateşte yakacağını ve hain olarak nitelediği Cengiz'in kendi elinden ölümü hak ettiğini bildirmiştir. Kralın bu övüngen tavrı ve cevabı Cengiz'i çok öfkelenmiş ve huzurunda bulunan herkesin duyacağı şiddette bağırarak, şayet bu kaba harekete karşılık intikam almayacak olursa bir daha hükümdarlık yapamayacağını, alınacak olan bu intikamın daha evvel dünyada eşi benzeri görülmeyen bir mukabele şeklinde olacağını söylemiştir. Bir süre sonra büyük bir ordu toplayan Cengiz harekete geçmiş, John'a da haber göndererek kendisini savunmasını istemiştir. Buna karşılık kral da savaş için gereken hazırlıkları yapmaya başlayarak ülkesinin dört bir yanından savaşçıları bu muazzam mücadele için celp etmiştir. Kuvvetleriyle ilerleyen Cengiz ise bir süre sonra John'un ülkesinin sınırları içerisinde kalan ve harikulade düzlüklere sahip *Tenduk*'ta⁴⁸ karargâh kurmuştur. Kralın da savaş hazırlıkları içerisinde olup üzerine doğru geldiği haberinin kendisine ulaşması Han'ı ziyadesiyle memnun etmiştir. Savaştan önce Cengiz Müslüman ve Hristiyanlardan oluşan müneccimlerini çağırarak, savaşın neticesinin ne olacağı hususunda onların kehanetlerine başvurur. Müslüman müneccimler bu durumdan aciz kalırken, Hristiyanlar, kamışları kullanarak yaptıkları ilginç bir sihir neticesinde Cengiz'in bu savaşı kazanacağını söylerler. Bu kehanet Cengiz'i mutlu etmiş ve bu durum Hristiyan müneccimlerin Cengiz nazarında itibar kazanmalarını sağlamıştır.⁴⁹ Bu olaydan iki gün sonra Marco Polo'nun tabiriyle taraflar arasında dünya üzerinde daha önce hiç kimsenin şahit olmadığı ve her iki taraftan da birçok

⁴⁵ Watson, *a.g.m.*, s. 568.

⁴⁶ Leonardo Olschky, *Marco Polo's Asia*, Kaliforniya Üniversitesi Yayınları, Kaliforniya 1960, s. 393.

⁴⁷ Marco Polo, *a.g.e.*, s. 227.

⁴⁸ Çin İmparatorluğunun kuzeydoğusunda yer alan bölgenin adı, bkz. Olschky, *a.g.e.*, s. 393.

⁴⁹ Cengiz'in gördüğü bir rüya sebebiyle Hristiyanlara saygı duyduğu bilinmektedir. Bunun yanında Vincent Beauvais, Rabbanta adlı Hristiyan bir rahibin Cengiz'in karısının himayesinde olduğunu, bu kadının da Hristiyan Kral David ya da Prester John'un eşi olduğunu nakletmektedir, Marco Polo, *a.g.e.*, s.229.

insanın öldüğü bir savaş neticesinde Cengiz galip gelmiş, Presbyter John katledilmiş ve onun maliki olduğu topraklar adım adım Moğolların eline geçmiştir.⁵⁰ Bu yönüyle William Rubruck ve Marco Polo'nun Ong Han ve Cengiz arasındaki gelişen ilişkiler hakkında seyahatnamelerinde verdikleri bilgiler bazı küçük farklılıklar dışında birbiriyle benzerlik göstermektedir.

Marco Polo seyahatnamesinde Rahip Kral hakkında başka siyasi detaylara da tesadüf ediliyor. Bunlardan bir diğeri Sir Henry Yule'un yayınladığı çevirinin 38. bölümünde yer alan *Caichu* Kalesi⁵¹ bahsinde geçer. Seyyah bu kalenin ülkesinde *Altın Kral* (Golden King) olarak tanınan hükümdar tarafından inşa edildiğini naklederken, bahsi geçen kralın kudretini kalenin ihtişamına ilişkin tasvirleriyle izah etmeye çalışmıştır. Kayda şayan olan durum ise Presbyter John ve Altın Kral arasında süre gelen bir savaş sonrasındaki gelişmelerdir. Presbyter John, bu savaşta çok kuvvetli olan Altın Kral'a üstünlük sağlayamaz. Bunun üzerine onun sarayından on yedi cesur adam gelerek John'a şayet dilerse Altın Kral'ı canlı olarak kendisine getirebileceklerini söylerler. John ise bunu dilediği kadar hiçbir şeyi arzulamadığını söyler. Böylece bu on yedi kişi Altın Kral'ın ülkesine giderek onun huzuruna çıkarlar ve kendilerini farklı bölgelerden onun hizmetine girmek isteyen gönüllüler olarak tanıtırlar. Bu tavırlarıyla kral tarafından hoş karşılanılmışlardır. John'un adamları iki yıl kadar kralın hizmetinde bulunup onun güvenini sağlamaya muvaffak olurlar. Bir gün tertip edilen bir eğlence için kral seyahate çıkarken bunlar da onun yanında refakatçi durumundadır. Kaleden 1 mil kadar uzaklaştıklarında ise kral ile yalnız kalan John'un sadık adamları bunun kralı yakalamak için harika bir an olduğunu birbirlerine söylerler. Böylece krala kendileriyle gelmesi gerektiğini söyleyip aksi durumda onu öldürecekleri tehditlerini savururlar. Şaşkın olan kral ise, "benim hayırlı oğullarım, neden böyle söylüyorsunuz?" şeklinde karşılık verir. Onlar da istesin veya istemesin kendisini efendileri Kral John'a götürceklerini söylerler. Altın Kral bu durumdan kedere boğulur ve kendisini düşmanının ellerine mi teslim edeceklerini onlara sorar. Onlar da bunu yapmaları gerektiğini söylerler. Kral, John'un huzuruna çıkartıldığında ikincisi bu durumdan hayli memnun olmuştur. Onun hemen götürülmesini emrederken Altın Kral bir ineğin bakımından sorumlu tutulmuştur. Bu durum iki sene kadar devam ettikten sonra Presbyter John tutsak kralı çağırarak ona ikramda bulunur ve kendisine kıymetli hilâtlar tevdi eder. Henry Yule, seyyahın vermiş oldu bu siyasi detayın benzeri olan tarihi bir başka olayın izine tesadüf edemediğini belirtmiş, yalnızca Reşidüddin Fazlullah'ın naklettiği Curçen Hanedanına ilişkin bir olayla benzerlik olasılığı üzerinde durmuştur.⁵²

Presbyter John hakkında kayda değer bilgiler nakleden seyyahlardan bir diğeri de 14. yüzyılda Kudüs, Mısır, Hindistan, Türkistan ve Çin'e seyahatini gerçekleştiren İngiliz asıllı bir şövalye olan Sir John Mandeville'dir (1300/1371).⁵³ Seyyaha göre muhteşem bir kaleye sahip olan Rahip Kral çok geniş bir ülkenin sahibidir. Ülke dâhilinde harika şehirler, kasabalar ve çeşitli adalar yer almaktadır. Hindistan'da gösterilen bu krallık kaynağı cennetten olan suların aktığı adalar şeklinde tasarlanmıştır. Bu adaların içerisinde en mükemmel olanı, içinde birçok zengin kraliyet şehirlerinin bulunduğu *Pentexoire*'dur. Ülkede *Gravella* adı verilen deniz bir damla su olmaksızın bütünüyle çakıl ve kumlardan oluşur ve diğer denizlerde olduğu gibi bunun da büyük dalgaları vardı. Bu dalgalar hiçbir mevsimde kesilmediğinden hiçbir filo ve gemi bu denizden geçemezdi. Haliyle de insanlar *Gravella*'nın ötesinde neresinin olduğunu da bilmezlerdi. Denizde hiç su olmamasına rağmen, bu denizin sahilinden insanlar farklı şekilde ve çeşitte balıklar avlarlardı. Bu deniz ile kaynağı cennetten olan suyun arası üç seyahat

⁵⁰ Marco Polo, *a.g.e.*, s.239.

⁵¹ Wylie ve Richthofen'e göre Çin'deki Altın Nehrin kuzeyinde yer alan kaledir, Marco Polo, *a.g.e.*, II, s. 17-19.

⁵² Marco Polo, *The Travels of Marco Polo*, ed. Henry Yule, Dover Yayınları, II, New York 1903-1920, s. 19-21.

⁵³ M. H. Letts, *Sir John Mandeville: the man and his book*, Londra 1949, s. 42.

mesafesinde olup suyun içerisinde kıymetli taşlar bulunmaktaydı. Ülkede yer alan bir çölde gizlenmiş vahşi insanlar var olup bunlar hiç konuşmazlar ancak domuz gibi homurdanırlardı. Presbyter John'un tabiiyeti altında krallar, adalar ve farklı kültürden oluşan halklar vardır. Bu ülkede, Büyük Han'ın ülkesi kadar olmasa da zenginler yaşarlardı. Büyük Han'ın ülkesine gittikleri gibi, John'un topraklarına çok fazla tüccar uğramazdı, çünkü burası seyahat için uzak bir bölgeydi. Zaten tüccarlar, Büyük Han'ın ülkesinde gereksinimlerini duydukları altın işlemeli kıyafetler, ipek, baharat gibi emtiaları kolaylıkla bulabilirlerdi. John'un ülkesinde bu mallar çok ucuz olmasına rağmen, tüccarlar uzun bir seyahatin ölümcül risklerinden tedirgin olurlar ve bu ülkeye gitmezlerdi. Bu ülkede insanların kap, tabak ve bardak yapımında kullandıkları çok kıymetli taşlar vardı. Presbyter John Hristiyan olduğu gibi halkının büyük bir kısmı da aynı dinden olup Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'a inanmaktaydılar. Bunlar çok koyu dindarlardı ve birbirlerine karşı dürüsttüler. John her birinin başında bir kralın olduğu yetmiş iki bölgenin sahibiydi ve bu krallar John'a vergi verirlerdi.⁵⁴

Sir John'un seyahatnamesinde üzerinde durduğu detaylardan bir diğeri de John ile Moğollar arasında evlilik yoluyla kurulan sıhriyet bağlarıdır. Seyyaha göre Presbyter John eşlerini Moğol Hanı'nın kızlarından aldığı gibi Han da onun kızlarından birisiyle evlenirdi.⁵⁵ Seyyah Moğol diyarındayken Han olarak Thiaut'un tahtta bulunduğunu, bunun *Cuncy, Ordii, Chadahay, Bury, Negu, Nocab, Cadu, [Siban], Cuten, Balacy, Babylan ve Garegan* adlarında 12 oğlu olduğunu, sahibi olduğu üç eşinden birisi olan ve baş hatun durumunda bulunan *Serioche* adındaki kadının Presbyter John'un kızı olduğunu nakletmektedir. Presbyter John'un orduları hakkında da malumat veren Mandeville konuya ilişkin rakamsal veriler de sunmuştur. Seyyaha göre John, herhangi bir hükümdara karşı savaşa giderken, altın ve çok kıymetli taşlarla süslenmiş üç büyük Haç daima onun yanında olurdu. 10.000'i silahlı ve 100.000'i yaya olan askerler bu üç Haç korumakla görevli olup bunların toplam sayısı 110.000'i bulmaktaydı.⁵⁶

Sir John Mandeville'in yukarıda vermeye çalıştığımız bazı kayıtları, özellikle Presbyter John'a ait olduğu iddia edilen 1165 tarihli mektubun içeriğiyle benzerlikler göstermektedir. Bu yönüyle 14. yüzyılda doğuya seyahat eden Sir John bu mektubun içeriğinden etkilenmekle kalmamış, Rahip Kral'a ilişkin betimlemelerinde bu mektup metni başlıca esin kaynağı olmuştur⁵⁷. Kıyas yapabilmek adına bu mektuba ilişkin bazı detayların verilmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz. 12. yüzyılda Rahip Kral'ın Avrupa'daki yukarıda adları verilen krallar ile birlikte Bizans İmparatoru Manuel'e gönderdiği mektubun bazı ifadeleri şunlardı:

“John, her şeye Kadir mutlak kudretin sahibi Tanrı'nın ve kuvvet sahibi İsa'nın Rahibi'nden, Krallar Kralı ve Lordlar Lordundan, onun dostu Konstantinapol Prensi Manuel'e selam olsun. Sağlığı daim, hükümlüğü refah içinde ve devamlı olsun. Haşmetimize karşı duymuş olduğunuz muhabbet tarafımıza ulaştığı

⁵⁴ Sir John Mandeville, *The Travels of Sir John Mandeville*, Londra 1915, s.178.

⁵⁵ Çalışmaya konu olan seyyahların ekserisininin Rahip Kral ve Moğollar arasında meydana gelen amansız mücadelelere yer verdikleri gözlenmektedir. Ancak; Mandeville'in John ve Moğollar ile yakınlığı ve kurulan sıhriyet bağlarıyla ilgili kayıtlarıyla Reşideddin Fazlullah'ın Ong Han'ın Cengiz ile gelişen münasebetlerine dair vermiş olduğu kayıtlar birbirine benzemektedir. Müellife göre Cengiz Han ile Kerait Reisi Ong Han arasında baba oğul ilişkisi vardı. Onun kardeşinin iki kızını; Begtutmuş'ı Cuci Han için, Surkaktani'yi de Tuluy Han için istemişti. Cagembu'nun Aybaka adındaki diğer kızını da Cengiz Han kendisi için istemişti, bkz. Reşidüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejani, T.T.K. Yayınları, Ankara 2013, s. 3.

⁵⁶ Mandeville, *a.g.e.*, s. 163, 179- 81.

⁵⁷ Sir John Mandeville, *The Defective Version of Sir John Mandeville*, Yay. M. C. Seymour, Oxford Üniversitesi Yayınları, Oxford 2002, s. 165.

gibi, bizim büyüklüğümüz ile ilgili haberler de size ulaşmıştır. Bundan başka, sanatsal bazı eşyaları hediye olarak bize göndermekten duymuş olduğunuz mutluluğu hazinedarımız vasıtasıyla öğrenmiş bulunuyoruz ve bu durum da bizi memnun etti. Buna karşılık olarak ise hazinedarımıza bize ait bazı eşyaları size göndermesini buyurdum. Şimdi, biz kesin olarak sizin doğru imana sahip olduğunuzu arzulamak istiyoruz ve her şey efendimiz İsa'ya sadıktır, çünkü insani ihtiyaçlara bağımlı ve bir ölümlü olmanıza rağmen, sizin mahkemenizin size tanrı gözüyle baktığını işittik. Şayet büyüklüğümüzü, haşmetimizi ve topraklarımızın asamıza bağlı olduğunu öğrenmeyi arzuluyorsan, kulak ver ve inan!

Ben, Presbyter Johannes, Lordlar Lordu, faziletli bir şekilde cennetin altından geçen, zenginliğin ve gücün sahibi. Yetmiş iki kral bize vergi verirler... Üç Hindistan'da da bizim görkemimiz hakimdir ve topraklarımız Kutsal Havari Thomas'ın bedeninin uyuduğu Hindistan boyunca genişlemektedir. Bu topraklar gün doğumuna kadar ulaşır ve Babil Kulesi yakınlarındaki ıssız Babylon'a doğru yönelir. İçlerinde çok azı Hıristiyan olan yetmiş iki vilayet bize hizmet eder. Bu vilayetlerin her birinin kendi kralları vardır ancak bu kralların hepsi bize vergi verirler. Topraklarımız, fillerin, tek hörgüçlü develerin, timsahların, metacollinarum'ların, cametennus'ların, tensevetes'lerin, yaban eşeklerinin, beyaz ve kırmızı aslanların, beyaz ayıların, beyaz merule'ların, circırların, kızıl akbabaların, kaplanların, lamaların, sırtlanların, yabani atların, yabani öküzlerin, yerlilerin, boynuzlu insanların, tek gözlülerin, gözleri önünde ve arkada olan insanların, insan başlı atların, yarı keçi yarı insan orman tanrısının, satirlerin, pigmelerin, kırk arşın yüksekliğindeki devlerin, tepegözlerin ve buna benzer kadınların ve aynı zamanda anka kuşunun ve bunun gibi hayvanların yaşadığı topraklardır. Bize bağlı olup insan etiyle ve hayvan ceninleriyle beslenen ve ölümden asla korkmayan insanlara da sahibiz. Bu insanlardan herhangi biri öldüğü zaman, onun arkadaşları ve akrabaları aç kurtlar gibi onu yerler, çünkü onlar insan eti yemeyi başlıca görevlerinden biri olarak addederler. Bunların adı Yecüc ve Mecüc (Gog ve Magog), Anie, Agit, Azenach, Fommeperi, Befari, Conei-Samante, Alanei'dir. Bunlar ve buna benzer uluslar Büyük İskender tarafından kuzeye doğru yüksek dağların ardına hapsedilmiştir. Eğer gerekli izni versek, bunları zevkimiz için düşmanlarımıza karşı yönlendiririz ve düşmanlarımızdan ne bir insan ne de bir hayvan yenilmemiş olarak kalır. Dünyanın ömrü tamam olup da Deccal hüküm sürmeye başlayınca, bu melun 15 ulus yeryüzünün dört bölgesinden dışarı çıkar ve Roma'da dahil olmak üzere tüm Azizlerin evlerini istila eder ki bu vesileyle biz doğacak olan erkek çocuğumuza tüm İtalya ile birlikte, iki Galya'yı, Britanya ve İskoçya'yı vermeye hazırız. Bizim topraklarımızdan ballar akar ve sütler taşar. Bir bölge içinde, ne zehirli bir ot, ne de ses çıkaran bir kurbağa, ne zehirli bir akrep ne de çayırların arasında sürünen bir yılan ya da birisine zarar verecek zehirli bir hayvan mevcuttur. Kafirler arasında, belli bir bölgeye doğru, cenneti çevreleyen, İndus

Nehri akar, onun kolları da çeşitli kavislere ayrılır. Burada zümrütler, safirler, lal taşları, yakutlar, zebercetler, akik taşları, beriller, kırmızı akik, ve nice değerlerli taşlar bulunur. Burada, birisi tarafından giyildiğinde onu kötü ruhlardan koruyan Assidos bitkisi de yetişir, dolayısıyla kötü ruhlar buradan uzak dururlar. Bize bağlı olan belirli bir bölgede, biberin her çeşidi toplanır, bunun tahıl ve ekmek, deri ve elbise ile takası yapılır. Olimpos dağının eteklerinde tadı, saatten saate, gecedен gündüze değişen ve Adem'in sürüldüğü cennete üç günlük mesafede olan bir pınar kaynar. Eğer herhangi biri bu kaynaktan üç kez tadarsa, o günden itibaren hiçbir bitkinlik hissetmez ve yaşadığı sürece hep otuz yaş görünümünde olur. Burada, kendisine Nudiosi denilen ve vücuda temas ettiğinde görme özrünü önleyen ve göze tekrar nur veren taşlar bulunur. Bu taşlara ne kadar bakılırsa, göz o kadar keskin görür. Topraklarımızda dev dalgalar halinde yükselip kumlardan oluşan ve hiç durağan olmayan susuz denizler vardır. Bu denizi kimse geçememiştir; o tamamen sudan yoksundur, ancak onun üzerinden sahiline doğru fırlayan, benzerlerine daha önce hiçbir yerde rastlanmamış, çok çeşitli ve lezzetli balıklar vardır. Bu deniz, aşağı doğru dönük olan kayalık dağlara ve kum denizine açılan susuz nehre üç günlük mesafededir. Bu denize bir akıntı gelir gelmez, onun kayalıkları gözden kaybolur ve bir daha asla görünmez. Nehir devinim halinde olduğu sürece asla geçilemez, ancak haftanın dört günü bu nehri geçmek mümkündür. Sözü geçen dağlar ile kum denizi arasında, Hıristiyanları ve bu dinden olup da her çeşit günaha bulaşmış olanları temizleyen, kutsal bir pınar vardır. Dört inç yüksekliğindeki bu su, midye kabuğu şeklindeki kaya bir oyuk içinde durmaktadır. Bu pınarda yıkanmış iki aziz, buraya gelenlere Hıristiyan olup olmadıklarını, bütün kalpleriyle şifa isteyip istemediklerini sorar. Eğer uygun cevap alınır, kendilerinden elbiselerini çıkarıp bir kenara koymaları ve midyeye adım atmaları istenir. Eğer söyledikleri doğru çıkarsa, sular yükselmeye ve başlarına değin taşmaya başlar; bu şekilde sular üç defa yükselir ve midyenin içine giren herkes tüm dertlerinden arınmış olarak çıkar...⁵⁸

Sir John Mandeville'in Presbyter John'un boyunduruğu altında bulunan yetmiş iki kraldan söz etmesi, rahip kralın ülkesindeki büyük dalgalara sahip aşılmaz özelliğiyle bilinen susuz deniz (Gravella) ile bunun içindeki değişik türdeki balıklar tasviri, vahşi insanlar nakli ve kaynağının cennetten olduğuna inanılan kutsal su tasviri çok az farklarla John'un mektubunda yer eden detayların bir benzeridir. Hatta Seyyah, *Gençlik Pınarı* şeklinde geçen bu kutsal sudan içtiğini söylemiştir.⁵⁹ Mektubun menşesine gelince; S. Krauss metnin içinde İtalyancayı yansıtan İbranice kelimelerin kolaylıkla görüldüğünü belirtmiş, dilbilimcilerin araştırmaları neticesinde bu metnin İtalyan Yahudileri tarafından kaleme alındığı iddia edilmiştir. Ancak bu mektubun Presbyter John'dan ilk kez bahseden Otto Freising'in metninden esinlenen bir batılı tarafından yazıldığına ilişkin farklı iddialar da söz konusudur.⁶⁰

⁵⁸ Gould, *a.g.e.*, s.36-41.

⁵⁹ Mandeville, *a.g.e.*, s. 113.

⁶⁰ Anne A. Latowski, *Emperor of the World: Charlemagne and the Construction of Imperial Authority, 800–1229*, New York 2013, s. 179; <https://faculty.biu.ac.il/~barilm/presjohn.html>, *e.t.* 3.12.2016.

Belirsiz olan durum ise bunun hangi amaçla yazıldığıdır. Mektubun, ikinci ve üçüncü Haçlı seferleri arasındaki kritik bir süreçte ortaya çıkması (1165), İkinci Haçlı Seferinin hayal kırıklığıyla neticelenmesi ve VII. Haçlı Seferini tertipleyen Fransa Kralının danışmanlarının rahip kral arayışları, Rahip Kral efsanesinin doğal olarak Haçlı seferleriyle de bağını ortaya koymaktadır. Zaten doğudaki bu kralın Haçlıların yardımına geleceğine yönelik dönem Avrupa'sında yaygın bir inanış söz konusuydu.⁶¹ Genel hatlarıyla Sir John'un kayıtlarında Presbyter John ve Moğollar arasındaki ilişkiler, Marco Polo ve Carpini'nin nakillerinin aksine, dostane gösterilmiştir. Bu yönüyle hayali kralı Yahudi olarak zikreden ve İsrail halkının Moğollar ile dost olduklarını nakleden Tudela'nın kayıtlarıyla İngiliz seyyahın aktarımları da kısmi olarak benzerdir.

VII. Haçlı Seferine iştirak etmiş olan kralın danışmanlarından Jean de Joinville, Rahip Kral hakkında bilgiler naklederken, onun da bu efsaneyi Asya'ya yerleştirdiği ve Moğollar ile geliştirip ilişkilendirdiği gözlemlenmektedir. Tatarların Presbyter John ve İran İmparatorluğunun baskısından kurtulmak amacıyla nasıl bir reis seçtikleriyle ilgili olan bölüm, William Rubruck'un nakilleriyle benzerlik gösterir. Joinville'in naklini özel yapan durum ise Han'ın nasıl hükümdar seçildiğine ilişkin detaylı bir malumatın verilmiş olmasıdır. Moğolların yaşadığı coğrafyayı doğunun sonunda bulunan çok büyük kayalıkların olduğu yerden başlayan bozkırlar şeklinde betimleyen seyyah, başsız oldukları dönemde onların Presbyter John'a ve İran İmparatoruna yıllık vergi verdiklerini ve onlara tabi bir şekilde hayatlarını idame ettiklerini nakletmektedir. Sonrasında Moğolların arasından onları bu tabiiyetten nasıl kurtulacağını çok iyi bilen bilge bir kişi tüm kabileleri toplayarak onlarla konuşur. Bu görüşmelerden Moğolların bir hükümdar seçme zorunluluğu ve bu hükümdarın hangi usulle seçileceği bilge kişi tarafından açıklanır. Kendisinin belirlediği yöntem ile bu bilge Moğolların başına geçer ve yeri göğü yaratan adına emirlerine itaat edilmesi sözünü kabilelerden alır. Onlar da tereddütsüz yemin ederler. Moğolları birleştirmesinin ardından hükümdar öncelikli işlerinin en büyük rakibi durumunda bulunan Presbyter John olduğunu halka ilan eder ve onun galip gelmesi halinde yapabileceklerinin en iyisini yapması konusunda onları serbest bıraktığını, kendilerinin galip gelmesi durumundaysa da ganimet derdine düşmeksizin üç gün üç gece boyunca önlerine çıkan herkesi öldürmelerini ister. Zaferin temin edilmesinden sonra da elde edilen ganimeti adaletli bir şekilde herkese pay edeceği sözünü verir. Ertesi gün Moğollar düşmanların üzerlerine saldırarak onları perişan ederler. Ancak din adamlarına ve rahiplere dokunmazlar. Bu zafer neticesinde Presbyter John'un ülkesine bağlı olan ve savaş alanında bulunmayan diğer halklar da Moğollara tabi duruma gelirler.⁶² Joinville nakillerinde Cengiz adını kullanmamış, ondan Bilge Adam şeklinde söz etmiştir. Carpini'nin aksine ancak Marco Polo'nun kayıtlarında olduğu gibi, seyyahın nakillerinde Cengiz'in Presbyter John'a üstünlüğü söz konusudur.

Presbyter John ve Afrika

Yukarıda seyyahların bazı nakillerinden verdiğimiz detaylardan Avrupa'dan Asya'ya kadar uzanmış gezginlerin ateşli bir şekilde Avrupa'da dolaşan Rahip Kral efsanesinin peşinde oldukları rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bunlardan bazıları Presbyter John'un ülkesine dair olağanüstü abartılarla dolu tasvirlerle de yer vermişlerdi. Ancak 14. yüzyıl seyyahlarından olup Presbyter John'un izini Uzak Doğu'da arayan son Avrupalı gezgin Keşiş Odoric Pordenone, bu kral hakkında dolaşan söylentilerin yüzde birinin bile doğru olmadığını nakletmiştir.⁶³ 13.

⁶¹O. R. Dathorne, *Imagining the World: Mythical Belief Versus Reality in Global Encounters*, Greenwood Publishing Group Yayınları, Londra 1994, s. 36.

⁶²Jean de Joinville, *The Memoirs of the Lord of Joinville*, ed. John Murray, Londra 1906; s. 249-54; Jean de Joinville, *Bir Haçlı'nın Hatıraları*, çev. C. Kanat, Ankara 2002, s. 178-80.

⁶³Baldrige, *a.g.e.*, s. 17-18;

yüzyılın ortalarından itibaren Uzak Doğu'ya gönderilen ve Moğolların arasına kadar karışmış olan misyoner seyyahların bu bölgede kralın varlığına ilişkin somut bir delil gösterememeleri, Rahip Kral efsanesinin Asya'dan Etiyopya'ya⁶⁴ kaymasına neden oldu.⁶⁵ Bu, Avrupalıların Moğollarla geliştirmiş oldukları ilişkilerin neticeye ulaşmadığı veya söylencenin Moğollar arasında aramalarının ne kadar yanlış olduğu bilincinin yerleşmesi anlamlarına da gelmekteydi. Avrupalıların kesin bir ülke ya da şehir olmamasına karşın bu kralın doğunun loş bir yerinde mükemmel bir ülkeye sahip olduğu inancı,⁶⁶ efsanenin Afrika'ya taşınıp iki yüzyıl kadar daha devam etmesine imkân tanıdı⁶⁷. Şunu da belirtmek gerekir ki Orta Çağ Avrupa'sı dünya coğrafyası hakkında kesin bir bilgiye sahip değildi. 1400'lerde Avrupa'da tahminlere dayalı olarak çizilen haritalarda bilinmeyen dünyanın bölgeleri yanlış yerlerde gösteriliyordu.⁶⁸ Bu yönüyle yüzyıllar boyunca Avrupa'da; Afrika, Hindistan ve Çin *Indies*⁶⁹ olarak düşünülmüştü.⁷⁰ John'un varlığını harita üzerinde ilk gösteren Avrupalı haritacı ise Giovanni da Carignano'dur. Ancak 1310 yılında çizmiş olduğu bu harita 2. Dünya Savaşı esnasında yok olmuş olmasına rağmen, Giovanni'nin çiziminde Rahip Kralın Etiyopya'ya yerleştirildiği bilinmektedir. Bunun yanı sıra Angelino Dulcert'in haritasında (1336), Venedikli Albertin de Virga'nın 1411-1415 yılları arasında çizdiği dünya haritasında, Andrea Bianco'nun dünya haritasında (1436), Giovanni Leardo'nun dünya haritasında (1452), Fra Mauro'nun dünya haritasında (1459) ve Vesconte Maggiolo'nun dünya haritasında (1512) Presbyter John Etiyopya'da gösterilmiştir.⁷¹ Efsanenin bu topraklarda yeniden ateşlenmesiyle birlikte taraflar arasındaki ilişkiler de bir hayli artmıştır. Bu bağlamda Etiyopya İmparatoru Wedem Arad (1291-1314) tarafından vazifelenen 30 kişilik Etiyopyalı elçilik heyeti 1306 yılında İspanya Krallığına gittiler. Kralın bundan maksadı hem Müslümanlara karşı başarı sağlayan İspanyollar ile ittifak arayışı hem de dönemin Papası Clement V ile görüşmekti.⁷² Elçilik heyetinin Etiyopya'ya dönüşü bir süre gecikti. Bunun sebebi ise İtalya'dayken kısa bir süre Cenova'da gözetim altında tutulmuş olmaları, burada buldukları süre dâhilinde de aynı zamanda Giovanni da Carignano (1291-1321) tarafından sorgulanmalarıydı.⁷³ 1390 yılında Floransalı tacir Alberto Bartali, 1407 yılında da Sicilyalı Pietro Rombulo Etiyopya'ya gitmişler, bunlardan ikincisi bu ülkeden 43 sene sonra beraberinde bir Etiyopyalı Papaz ile beraber İtalya'ya dönmüştür. Bunların dışında Etiyopya'ya gidip burada yıllarını geçiren fakat günümüze kronikleri ulaşmayan birçok Avrupalı seyyah da vardı.⁷⁴

Ümit Burnu'nun keşfine tesadüf eden devrede bilinmeyen dünyanın yeni sahilleri ve şehirlerinin haberleriyle birlikte doğuda çok güçlü Hristiyan bir kralın varlığına ilişkin malumat da Portekiz'e ulaşan bilgiler arasındaydı. Bu, Marco Polo ve doğulu seyyahların yanılgıları sonucu Avrupalıların Presbyter John adını verdikleri Etiyopya Kralıydı. Portekiz Kralı II. John (1455-1495), bu görkemli kralı bulur, onun desteğini alır ve ittifak teklif ederiz ümidiyle Doğu Hint adaları boyunca seyahat edecek olan ve çok iyi Arapça bilen Alphonso de Pavia ile Pedro de Covillan adındaki iki namılı kâşifi bu gizemli kralın yerini tespit etmekle vazifelendirdi. Seyahatleri boyunca iki kâşif Kızıldeniz'i ve Hint Okyanusu'ndaki sahilleri

⁶⁴Orta Çağda Etiyopya Üç Hindistan'dan birisi olarak düşünülmekteydi, bkz. Johann de Plano Carpini, *a.g.e.*, s. 88.

⁶⁵ Matteo Salvatore, *a.g.e.*, s. 5.

⁶⁶ Gould, *a.g.e.*, s. 31-32.

⁶⁷ Watson, *a.g.e.*, s. 570.

⁶⁸ David Arnold, *Coğrafi Keşifler Tarihi*, çev. Osman Bahadır, Alan Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 4-5.

⁶⁹ Hindistan için kullanılan eski tabir, bkz. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/indies>, *e.t.* 29.11.2016.

⁷⁰ Missick, *a.g.m.*, s. 92.

⁷¹ Brewer, *a.g.e.*, s. 321.

⁷² Bernard Hamilton, "The Lands of Prester John. Western Knowledge of Asia and Africa at the time of Crusaders", in *The Haskins Society Journal*, ed. Stephen Morillo-D. Cornigiebel, 15, (2004), s. 139.

⁷³ Ben-Benite, *a.g.e.*, s. 119.

⁷⁴ Niall Finneran, *The Archaeology of Ethiopia*, Routledge, Londra 2013, s. 24-5.

dolaşırken, bu coğrafyada süre gelen tüm ticari kabiliyetlere de vakıf oldular. Mısırlı tüccarların eşliğinde seyahatlerine devam ettiler ve Kızıldeniz'den gemilere binerek Aden'e ulaştılar. Alphonso ve Pedro bu şehirde ayrıldılar. Bunlardan ilki, talihsiz bir şekilde öldürüleceği Nubya ülkesine gitti. Diğeri ise Hindistan'ı ziyaret ettikten sonra deniz yoluyla Sofala'ya geçti ve Doğu Afrika sahillerini bütünüyle dolaştı.⁷⁵ Bir süre sonra da serüveni boyunca edinmiş olduğu bilgileri rapor şeklinde hazırlayarak Lizbon'a gönderdi.⁷⁶ 13. yüzyılda ise "Presbyter John" adının bir kralın kendisinden çok krallara verilmiş bir unvan olabileceğine ilişkin Avrupa'da yeni bir eğilim ortaya çıktı. Özellikle bu durum geç Orta Çağ'da efsanenin Etiyopya kralıyla ilişkilendirilme çabalarında açıkça görülecektir. Portekizli misyoner ve kâşif Francisco Alvares, görevli olarak Etiyopya'ya gittiği vakit, bu devasa ülkedeki serüvenlerini kaleme aldığı *Verdadeira Informaçao*'da Presbyter John olarak adlandırdığı kralın adının Lebna Dengel (1501-1540) olduğunu biliyordu. Bu çıkarımdan yola çıkan Keagan Brewer, bir dönem Avrupa'da Presbyter John'un bir addan çok unvan şeklinde kullanıldığını iddia etmektedir.⁷⁷

1335 yılında hac görevini tamamladıktan sonra Kudüs'ten dönen İtalyan Veronalı Jacob, dünyanın en güçlü krallarından birisi olan Presbyter John'un ülkesinden olduklarını belirttiği siyahî Etiyopyalılardan bahsetmiştir. Buna göre onlar tüm gün boyunca ve geceleri şarkı söylerler, mayalanmış ekmeği kutsarlar, Müslümanların arasında ve hatta Sultanın huzurunda bile ellerinde korkusuzca Haç taşırlar, kutsal Kabir kilisesi açık olduğunda herhangi bir ücret ya da haraç ödemeksizin buraya girebilirlerdi. Onlar bu ayrıcalığın nedenini de efendileri olan Nubya ve Etiyopya'nın Kralının kendi topraklarından geçen Nil'in yönünü değiştirme kudretine bağlarlardı. Jacob kralın bunu yapması durumunda, Mısır'ın tümünün yaşanılmaz hale geleceğini ve bu yönüyle Etiyopya Kralı'nın Sultandan daha güçlü olduğunu da eklemiştir.⁷⁸ Seyyah'ın Sultandan kastının bu dönemde Yakınoğu'nun en güçlü devletlerinden birisi olan Memlûk sultanlarından birisi olduğuna şüphe yoktur ki Levant ticaretinin çok canlı olduğu bu süreçte bilhassa İtalyanlar ile bu ticaret döngüsünün aktörü durumunda olan Memlûklar arasında çok canlı ticari ilişkiler söz konusuydu. Bahsi geçen seyyahın Kudüs'ten dönüş zamanı nazarı dikkate alındığında bu süreçte Mısır'da hükümdar olarak el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un (1310-1341) bulunduğunu söyleyebiliriz. Özellikle bazı dönemlerde Memlûkların Nubya ve Etiyopya ile ilişkilerine ve zaman zaman bu ilişkilerin gerildiğine de tesadüf ediyoruz. Örneğin; 1438-1453 yılları arasında sultanlık yapmış olan Çakmak'ın Mısır'daki bazı kiliseleri yıkım kararı çağdaşı olup kendisini Hristiyanların hamisi durumunda gören Etiyopya Kralı Zara Yakup (1434-1468) tarafından protesto edilmesi ve Çakmak'a gönderdiği mektubunda⁷⁹ Nil Nehri'nin yönünü değiştirmekle tehdit etmesi Veronalı Yacob'un ifadelerini destekler niteliktedir. Bahis konusu edilen mektuptaki tehdit ifadesi şu şekildedir:

“...Ve sen, Nil'in bizim ülkemizin topraklarından geçtikten sonra sizin ülkenize aktığının ve istediğimiz takdirde bizim bunun akışını durdurup sizin ülkenize ulaşmasını engellemeye muktedir olduğumuzun farkında değil misin? İçimizdeki Tanrı inancı olmasa ve O'nun kullarına karşı şefkati olmasa bizi bunu yapmaktan ne

⁷⁵ Hotten, *a.g.e.*, s. 18

⁷⁶ Samuel Johnson, *Philological Tracts and Prefaces*, Yay. Paternoster-Row, Londra 1824, s. 274

⁷⁷ Brewer, *a.g.e.*, s. 21-22.

⁷⁸ Salvatore, *a.g.e.*, s. 14.

⁷⁹ İlgili mektup Memlûklar devri müelliflerinden el-Ayni ve Es-Sayrafi'nin eserlerinde verilmiştir, bkz. Bedreddin Ayni, *İkd el-Cuman fi Tarih ehl ez-Zaman*, nşr. 'Abd er-Râzik et-Tantâvî el-Karmût, Kahire 1989, s. 610; el-Hatîb el-Cevherî Ali b. Davud es-Sayrâfî, *Nuzhet en-Nufûs ve'l-Ebdân fi Tevârih ez-Zamân*, nşr. Hasan Habeşî, c. IV, Kahire 1994, s. 284,286; Hagai Erlich, *The Cross and The River: Ethiopia, Egypt and The Nile*, Londra 2002, s.46.

alıkoyabilir? [Bu mesajla] biz sana neyi bilmen gerektiğini gösterdik ve [artık sen] nasıl davranman gerektiğini herhalde biliyorsundur! ”⁸⁰

Dominiken misyonerlerinden birisi olan Friar Jordanus da (1280-1330) Presbyter John’u Etiyopya’da gösteren seyyahlardan bir diğeridir. Büyük ve sıcak bir bölge olarak nitelendirdiği Etiyopya’da mitsel bir hayvan olan ve kendisinin canavar olarak nitelendirdiği *Griffin*’lerin bulunduğunu, ülkede birçok değerli taşların yer ettiğini ve aynı zamanda kendince bu ülkenin kralının altın, gümüş ve diğer mücevheratlar bakımından dünyanın en zengin adamı olduğunu belirtmiş, ülkede dolaşan ejderlerden birisi düştüğünde de bunların kemiklerini Avrupalıların Presbyter John dedikleri krala götürdüklerini nakletmiştir.⁸¹

Afrika’da Rahip Kral arayışının yoğunlaştığı tek ülke yalnızca Etiyopya değildi. 15. yüzyılda yine Portekizli bir kâşif olan Diego Cano 1484-1486 yılları arasında gerçekleştirdiği Afrika’ya olan ikinci seferinde Kongo’ya kadar uzanmış, burada kendisinden bir takım hediyeler de aldığı Afrikalı bir hükümdarın Hristiyanlık inancı hakkında araştırmalar yaptığını öğrenince onunla irtibata geçmiştir. Hükümdar, kendi bürokratlarından birisi olan Cazuta’yu Diego’nun ülkesine dönüş zamanında ona eşlik etmek üzere atamış, aynı zamanda hem elçisinin vaftiz edilmesini rica etmiş hem de Portekiz kralından Cazuta ile birlikte Afrika halkını putperestlikten kurtaracak misyonerler göndermesini istemiştir. Bu olaydan kısa bir süre sonra bu defa kâşif Alphonso de Aviero Benin ülkesinden kralın danışmanlarından siyahî bir bürokrati Portekiz’e götürdü. Benin Kralının talebi, Kongo hükümdarınıninkinden farklı olmayıp o da Portekizlilerden misyonerler talep etmekteydi. Talep edilen misyonerler gönderildi ve bazı engellere rağmen bu ülkedeki pek çok kişi Hristiyanlaştırıldı. Kralın isteklerinin dışında Portekiz Kralının siyahî elçiden işittikleri çok ilgi çekiciydi. Buna göre Benin’in 250 fersah doğusunda *Ogané* adında çok güçlü bir kral vardı. Benin Kralı öldükten sonra yerine geçen halefi, ülkedeki geleneğe göre Kral Ogané’e hediyelerle birlikte elçiler göndererek kendisinin tahtı hak ederek elde ettiğini ona tebliğ etti. Kral Ogané de buna karşılık ona bir kraliyet asası, İspanyollarinkine benzeyen bir kask, parlak pirinç eşyalar ve St. John’un emirlerinin boyunlarına taktıkları pirinçten Haç gönderdi. Yeni Benin Kralı’nın elçileri orada bulunduğu süre dâhilinde Ogané kendini gizleyerek hiç ortalıkta gözükmedi ve hiç kimse tarafından da görülmedi. Kral ile insanlar arasında ipekten bir perde vardı ve elçiler ayrılırken ancak perde arkasından onun ayak seslerini işitebildiler. Kral Ogané hakkındaki bu rivayetler İspanya’ya ulaştığındaysa, ülkenin kralı onun Presbyter John olabileceğini düşünmüştü.⁸²

Almanya’nın Frankurt şehrinde *Etiyopya Araştırmaları Programını* başlatan Alman Oryantalist Hiob Ludolf’un (1624-1704)⁸³ *A New History of Ethiopia* adlı eserinde Etiyopya’nın Presbyter John’un ülkesi olarak gösterildiğine itimat etmediğini, bu kralın Afrika, Etiyopya ya da Habefines Krallarıyla hiçbir bağının olmadığını nakletmesiyle uzunca bir süre Etiyopya’ya yerleştirilen Rahip Kral efsanesi son bulmuştur.⁸⁴

⁸⁰ Abdullah Mesut Ağır, *Memlûk Sultanı el-Melik ez-Zâhir Seyf ed-Dîn Çakmak Dönemi 1438-1453*”, *Basılmamış Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı, İzmir 2010, s. 124; Erlikh, *a.g.e.*, s. 45-47.

⁸¹ Friar Jordanus, *Mirabilia Descripta: The Wonders of the East*, ed. C. Henry Yule, s. XXXI, Londra (t.y.), s. 42-45.

⁸² Cooley, *a.g.e.*, s. 369-70.

⁸³ Getachew Metaferia, *Ethiopia and the United States: History, Diplomacy, and Analysis*, Algora Yayınları, New York 2009, s. 10.

⁸⁴ Hiob Ludolf, *A New History of Ethiopia: Being a Full and Accurate Description of the Kingdom of Abessinia. Vulgarly, Though Erroneously, Called the Empire of Prester John. In Four Books ... Illustrated with Copper Plates*, Londra 1864, s. 318.

Sonuç

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: 12. yüzyılda ortaya çıkan Presbyter John ile ilgili çok şey yazılıp çizilmiş, söylencenin temelleri Papalık tarafından görevlendirilen misyoner seyyahlar vasıtasıyla ilk olarak Asya'da aranmıştı. Avrupalıların bu kıtada istedikleri neticeye ulaşamaması ve krala ilişkin söylentilerin yakıştırmalardan ibaret kalmasından sonra da efsane Afrika'ya geçmiştir. Çalışma esnasında tesadüf edilen en dikkat çekici hususlardan birisi bazı seyyahların mitsel krala ilişkin betimlemelerindeki detaylar ile Presbyter John'a atfedilen mektuptaki detaylar arasındaki benzerliktir. Özellikle bazı dilbilimciler tarafından İtalyan Yahudileri tarafından kaleme alındığı iddia edilen bu mektup metninden Roma'nın ve bu seyyahların da bihaber olmayacağı kanaatindeyiz. Dikkati çeken diğer bir husus Moğolların yükselişine bağlı olarak Avrupalıların onlarla işbirliği teşebbüsleridir. Bu yönüyle Roma, ittifakın da ötesinde Moğolları Hristiyanlaştırma rüyası içinde olmuş, ancak bu girişimler lehlerine sonuçlanmadığı gibi, Moğolların kendilerine tabiiyet baskılarıyla geri tepmiştir. Acaba, Asya kıtasında umdukları bu hayali kralın izine tesadüf etmeyen Avrupa Haçlı dünyasının amaçlarından birisi, Moğol Hanı Güyük'ün Hristiyanlığa intisabıyla bu efsaneyi gerçekleştirmek miydi? Moğollar ile irtibata geçen seyyahların ekserinin Fransisken ve Dominiken tarikatına mensup misyonerler olması bu soruyu akıllara getirmektedir. Diğer bir durum Presbyter John efsanesinin Urfa Haçlı kontluğunun 1144 yılında kaybindan bir yıl sonra ortaya atılmış olmasıdır. Bu bağlamda efsanenin Müslümanların Urfa hamlesine karşı Avrupa'da yeni bir Haçlı ruhunu ateşlemek için kullanılmış sloganlardan birisi olması da kuvvetle muhtemeldir.

Kaynakça

Ana Kaynaklar ve Seyahatnameler

- ‘AYNÎ, Bedreddin, *İkd el-Cuman fî Tarih ehl ez-Zaman*, nşr. ‘Abd er-Râzik et-Tantâvî el- Karmût, Kahire 1989.
- CARPINI, Johann de Plano, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, çev. Engin Ayan, Derya Kitabevi, Trabzon bty..
- CASTANHOSO, *The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543*, ed. R. S. Whiteway, Hakluyt Society, London 1902.
- FAZLULLAH, Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejani, T.T.K. Yayınları, Ankara 2013.
- JOINVILLE, Jean, *The Memoirs of the Lord of Joinville*, ed. John Murray, Londra 1906; *Bir Haçlının Hatıraları*, çev. C. Kanat, Ankara 2002.
- JORDANUS, Friar, *Mirabilia Descripta: The Wonders of the East*, ed. C. Henry Yule, s. XXXI, Londra (t.y.).
- MANDEVILLE, Sir John, *The Travels of Sir John Mandeville*, Londra 1915; *The Defective Version of Sir John Mandeville*, Yay. M. C. Seymour, Oxford Üniversitesi Yayınları, Oxford 2002.
- POLO, Marco, *The Book of Ser Marco Polo, the Venetian: Concerning the Kingdoms and Marvels of the East*, ed. Henry Yule-Henry Cordier, Dover Publications, I, Londra 1874; II, Dover Publications Inc. Yayınları, Newyork 1903-1920.

- SAYRÂFÎ, El-Hatîb el-Cevherî Ali b. Davud, *Nuzhet en-Nufûs ve'l-Ebdân fî Tevârih ez-Zamân*, nşr. Hasan Habeşî, c. IV, Kahire 1994.
- TOBÇA'AN, Manggöl-un Niuça, *Moğolların Gizli Tarihi -I-*, çev. Ahmet Temir, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986.
- TUDELALI, Benjamin, *The Itinerary of Benjamin of Tudela*, tr. M. N. Adler, Yay.H. Frowde, Londra 1907.
- VITRY, Jacques, *Lettres de Jacques de Vitry*, ed. R. Huygens, Leiden 1960.
- Araştırma Eserler**
- AĞIR, Abdullah Mesut, *Memlûk Sultanı el-Melik ez-Zâhir Seyf ed-Dîn Çakmak Dönemi 1438-1453*", *Basılmamış Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı, İzmir 2010.
- ARNOLD, David, *Coğrafi Keşifler Tarihi*, çev. Osman Bahadır, Alan Yayıncılık, İstanbul 1995.
- BALDRIDGE, Cates, *Prisoners of Prester John: The Portuguese Mission to Ethiopia in Search of the Mythical King, 1520-1526*, Mc Firland Yayınları, North Carolina 2012.
- BARTHOLD, V. V., *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, haz. Hakkı Dursun Yıldız, T.T.K. Yayınları, Ankara 1990.
- BEAZLEY, C. Raymond, *The Texts and Versions of Jean de Plano Carpini and William de Rubruquis*, Londra (b.y.y.).
- BECKINGHAM, Charles Fraser - Hamilton, Bernard, *Prester John, The Mongols and The Ten Lost Tribes*, Variorum, Londra 1996.
- BEN, Zvi-BENİTE, Dor, *The Ten Lost Tribes*, Oxford Üniversitesi Yayınları, Oxford 2009.
- BREWER, Keagan, *Prester John: The Legend and its Sources*, Crusade Texts in Translation, Asgate Yayınları, Burlington 2015.
- BROOKS, M. E., *Prester John: A Reexamination and Compendium of the Mythical Figure who Helped Spark European Expansion*, Toledo Üniversitesi Yayınları, Toledo 2009.
- BUCHAN, John, *Prester John*, Houghton Mifflin Company, Boston 1899.
- COOLEY, William Desporough, *The History of Maritime and Inland Discovery*, v.1, Londra 1830.
- DATHORNE, O. R., *Imagining the World: Mythical Belief Versus Reality in Global Encounters*, Greenwood Publishing Group Yayınları, Londra 1994.
- DENTON, Blake, "The Quest for Prester John", *Vexillum: The Undergraduate Journal of Classical and Medieval Studies*, II, 2012, s. 202-219.
- ERLIKH, Hagai, *The Cross and The River: Ethiopia, Egypt and The Nile*, Londra 2002, s.46.

- FALK, Avner, *Franks and Saracens: Reality and Fantasy in the Crusades*, Karnac Books Yayınları, Londra 2010.
- FINNERAN, Niall, *The Archaeology of Ethiopia*, Routledge, Londra 2013.
- FREMIET, Emmanuel, “John of Arc”, *Character Sketches of Romance, Fiction and the Drama*, ed. Marion Harland, v.2, Hawaii 2004, s. 246.
- GOULD, S. Baring, *Curious Myths of Middle Ages*, Boston 1880.
- GROUSSET, René, *The Empire of the Steps: A History of Central Asia*, Rutgers Üniversitesi Yayınları, New Brunswick-New Jersey-Londra 2002.
- GUMILEV, Lev Nikolaevich, *Searches for an Imaginary Kingdom: The Legend of the Kingdom of Prester John*, Cambridge Üniversitesi Yayınları, New York 1987.
- GUZMAN, Gregory G., “Andrew of Longjumeau”, *Trade, Travel, and Exploration in the Middle Ages: An Encyclopedia*, ed. J. B. Friedman-K. M. Figg, Routledge 2013, s. 20-22.
- HAMILTON, Bernard, *Christian World of the Middle Ages*, The History Yayınları, Gloucestershire 2003.
- _____, “The Lands of Prester John. Western Knowledge of Asia and Africa at the time of Crusaders”, in *The Haskins Society Journal*, ed. Stephen Morillo-D. Cornigiebel, 15, (2004), s.127-39.
- HARRISON, Ogden, *Princess Sayrane A romance of the Days of Prester John*, A.C. Macclurg Yayınları, Chicago 1910.
- HOTTEN, John Camden, *Abyssinia and its People or Life in the Land of Prester John*, ed. MM. Vignaud-Barrat, Londra 1868.
- HUC, Evariste Régis, *Christianity in China, Tartary and Thibet: From the apostleship of St. Thomas to the discovery of the Cape of Good Hope*, Longman, Brown, Green, Longmans, & Roberts, v.1, London 1857.
- JACOBS, Alan, *Eutopia The Gnostic Land of Prester John*, John Hunt Publishing, Winchester ve Washington 2009.
- JACKSON, Peter, “Fransiskens as Papal and Royal Envoys to the Tatars 1245-1255”, *The Cambridge Companion to Francis of Assisi*, Cambridge Üniversitesi Yayınları, Cambridge 2011, s. 224-239.
- _____, “William of Rubruck in the Mongol Empire: Perception and Prejudices”, *TravelFact and Travel Fiction: Studies on Fiction, Literary Tradition, Scholarly Discovery, and Observation in Travel Writing*, Leiden 1994, s. 54-71.
- JOHNSON, Samuel, *Philological Tracts and Prefaces*, Yay. Paternoster-Row, Londra 1824.

- LUDOLF, Hiob, *A New History of Ethiopia: Being a Full and Accurate Description of the Kingdom of Abessinia. Vulgarly, Though Erroneously, Called the Empire of Prester John. In Four Books ... Illustrated with Copper Plates*, Londra 1864.
- MABIE, H. W., *Legends That Every Child Should Know: A Selection of the Great Legends of All Times*, The Floating Yayınları, New Zealand 2014.
- METAFERIA, Getachew, *Ethiopia and the United States: History, Diplomacy, and Analysis*, Algora Yayınları, New York 2009.
- MISSICK, Stephen Andrew, "The Assyrian in the Mongolian Empire as Observed by World Travelers in the Late 13th and Early 14th Centuries", *Journal of Assyrian Academic Studies*, 13/2, 1999, s. 85-104.
- OLSCHKY, Leonardo, *Marco Polo's Asia*, Kaliforniya Üniversitesi Yayınları, Kaliforniya 1960.
- OPPERT, Gustav, *Der Presbyter Johannes in Sage and Geschichte*, J. Springer, Berlin 1864.
- RACHEWILTZ, Igor, *Papal Envoys to the Great Khans*, Stanford Üniversitesi Yayınları, Kaliforniya 1971.
- SALVADORE, Matteo, *The African Prester John and the Birth of Ethiopian-European Relations, 1402-1555*, Routledge, Londra 2015.
- SANCEAU, Elaine, *The Land of Prester John: A Chronicle of Portuguese Exploration*, Knopf, New York 1944.
- SIVERBERG, Robert, *The Realm of Prester John*, Ohio Üniversitesi Yayınları, Ohio 1996.
- WATSON, Geoff, "1200-1800 yılları arasında Batı'daki Orta Asya İlmajı", *Türkler Ansiklopedisi*, 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 565-85.